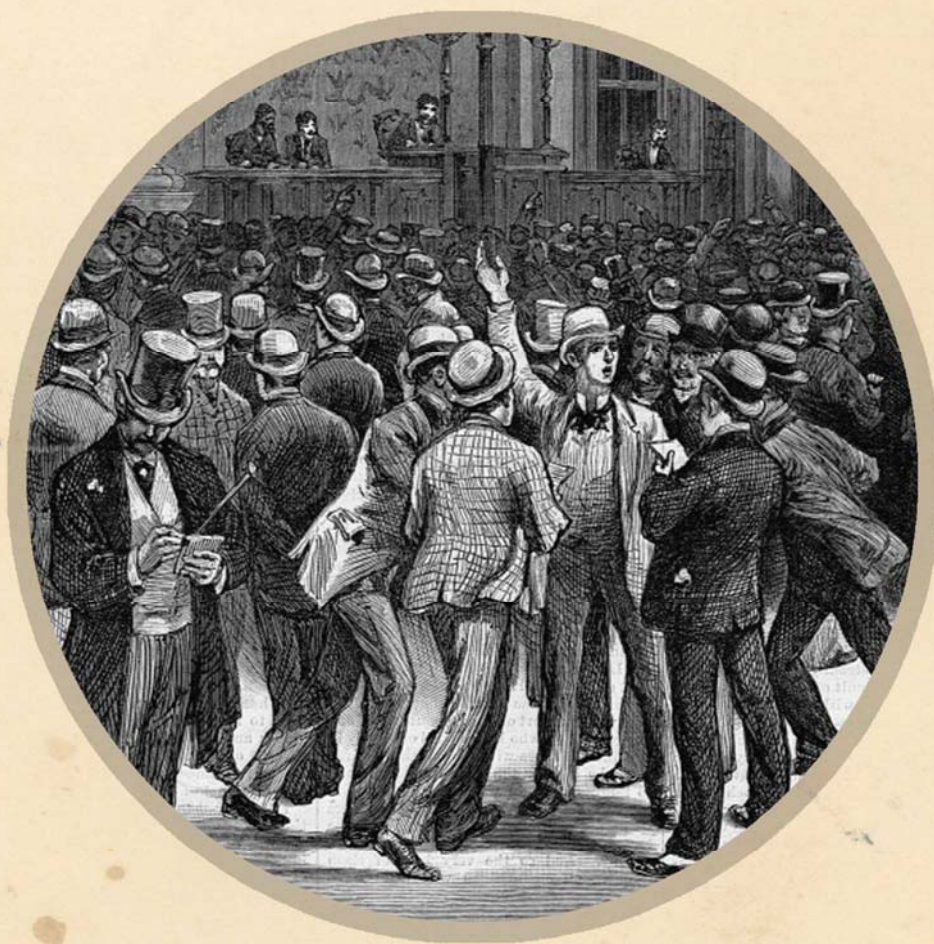

A Szegedi Információtörténeti Műhely VI. konferenciája

Árinformáció és az információ ára

Egy sajátos jelenségpáros történeti útjáról

Program és előadás-összefoglalók

A Szegedi Információtörténeti Műhely konferencia-szervező partnerei:

UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Info-kommunikációs Szakbizottsága

SZTE Történelemtudományi Doktori Iskola

Magyar Történelmi Társulat Információtörténeti Szakosztálya

SZTE GTK Üzleti Tudományok Intézete

Ártörténet.hu Szakportál

Szent-Györgyi Albert Agóra, Szeged

Szerkesztette:

Majó-Petri Zoltán – Z. Karvalics László

A bevezetést írta:

Z. Karvalics László

A kiadványt gondozta:

Fekete Franciska

A borítón szereplő kép (Interior of the New York Stock Exchange, A New York-i tőzsde belsejének ábrázolása a Harper's Weekly 1881. szeptember 10. számából) forrása:

<http://time.com/money/4931499/a-130-year-old-curse-is-due-to-hit-stocks-this-month/>

e-ISBN: 978-963-306-576-1

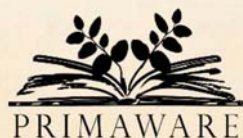
A Szegedi Információtörténeti Műhely VI. konferenciája

Árinformáció és az információ ára

Egy sajátos jelenségpáros történeti útjáról

Program és előadás–összefoglalók
2017. október 18. Szeged, Agora Informatiorium

Szeged, 2017

Program (10:00-17:30)

Rendhagyó Megnyitó 10:00 – 10:30

1.szekció 10:30 – 12:30

Gulyás László Szabolcs: *Árinformációk középkori oklevelekben és levelekben*

Péter Krisztina: *Árakra vonatkozó információk egy 16. századi német kereskedő kézirat naplójában*

Bradács Gábor: *Árinformáció a késő középkor memoárirodalmában*

Vida Bence: *A gazdasági információ értéke, jelentősége Bethlen Miklós kancellár (1642- 1716) kapcsolati hálójában*

Kávészünet 12:30 – 12:45

2.szekció 12:45 – 13:45

Somorjai Szabolcs: *A kölcsönök elérhetőségéről és áráról a 19. század első felében*

Z. Karvalics László: *Kontrollforradalom és árinformáció*

Büfébéd 13:45 – 14:45

3.szekció 14:45 – 16:00

Gyarmati Enikő: *Ármeghatározó stratégia egy birtokeladás tükrében: Soressesx, a Billard-Hope-Szilassy család svájci birtokának eladási kísérlete 1888-ban*

Fábián Borbála: *A jótékonyság ára. Mennyibe került az újévi üdvözetek megváltása egy bácskai városban a 19. században?*

Danyi Pál: *Az információ ára – A magyar nyomtatott sajtó árazása 1780-tól napjainkig, különösen a Népszava ártörténetének tükrében*

Kávészünet 16:00 – 16:15

4.szekció 16:15 – 17:30

Danyi Pál – Z. Karvalics László: *Árak közlése a nyomtatott sajtóban – történelmi és politikai áttekintés, 1760-tól 1989-ig*

Berényi Zsuzsanna: *A páholytagság díja, mint az összejöveteleken megszerezhető információ ára. (A költségek és az információk szerkezete a szabadkőműveseknél).*

Majó-Petri Zoltán: *Csak egy buszjegy ára, csak egy mozijegy ára, csak egy fagy ár: csak ennyi?*

Tartalom:

Tartalomjegyzék	1. o.
Z. Karvalics László: Árinformáció és az információ ára – Bevezető	2. o.

Előadások

Gulyás László Szabolcs: <i>Árinformációk középkori oklevelekben és levelekben</i>	11. o.
Péter Krisztina: <i>Árinformációk egy 16. századi német kereskedő kézirat naplójában</i>	13. o.
Bradács Gábor: <i>Árinformáció a késő középkor memoáriródmában</i>	14. o.
Vida Bence: <i>A gazdasági információ értéke, jelentősége Bethlen Miklós kancellár (1642–1716) kapcsolati hálójában</i>	16. o.
Somorjai Szabolcs: <i>A kölcsönök elérhetőségéről és áráról a 19. század első felében</i>	18. o.
Z. Karvalics László: <i>Kontrollforradalom és árinformáció</i>	20. o.
Gyarmati Enikő: <i>Ármeghatározó stratégia egy birtokeladás tükrében: Soressex, a Billard–Hope–Szilassy család svájci birtokának eladási kísérlete 1888-ban</i>	22. o.
Fábián Borbála: <i>A jótékonyág ára. Mennyibe került az újévi üdvözlések megváltása egy bácskai városban a 19. században?</i>	24. o.
Danyi Pál: <i>Az információ ára – A magyar nyomtatott sajtó árazása 1780-tól napjainkig, különösen a Népszava ártörténetének tükrében</i>	26. o.
Danyi Pál – Z. Karvalics László: <i>Árak közlése a nyomtatott sajtóban – történelmi és politikai áttekintés, 1760-tól 1989-ig</i>	28. o.
Berényi Zsuzsanna: <i>A páholytagság díja, mint az összejöveteleken megszerezhető információ ára. (A költségek és az információk szerkezete a szabadkőműveseknél).</i>	30. o.
Majó-Petri Zoltán: <i>Csak egy buszjegy ára, csak egy mozijegy ára, csak egy fagy ár: csak ennyi?</i>	33. o.

Árinformáció és az információ ára – Bevezető

Az ártörténet a történettudomány egyik nagy kedvvel művelt, és a kvantitatív történetírás minden hullámában megújulásra képes területe („ikrével”, a pénztörténettel, és unokatestvérével, a mérés-és mértéktörténet kereskedelmi fejezetével együtt). Az (idősoros, összehasonlító stb.) ár-adatok elsőrendű gazdaságtörténeti források, s mint ilyenek, a történeti rekonstrukció különlegesen értékes nyersanyagai.

Az ár, az árképzés, az árhasználat és az árakban reprezentált érték könnyen hozzáférhető forrásokban többé-kevésbé jól adatolt világa kezdettől fogva vonzotta a gazdaságtörténészeket, s épp viszonylagos adatbősége és kutathatósága miatt az ártörténetet sokan *történeti árstatisztikának* (is) hívják. Ennek elsődleges (de nem kizárólagos) fókusza a mindennapok életminőségének és a fogyasztás sajátosságainak az árakkal kifejezhető vásárlóerőn keresztül való megközelíthetősége. Az *árfolyamok* is önálló kutatási tárgyak az ár-és pénzrendszerek érintkezésének kezdetei óta. Kiemelt jelentőségre pedig a pénzrendszerek alapját jelentő nemesfémek (arany és ezüst), valamint a megélhetés fundamentumának számító gabona ártörténetének kutatása emelkedett. Amióta bér formájában a munkaerő ára kifejezhető, s amióta a föld értéke számos kapcsolódó gazdasági folyamat fundamentuma, azóta e területeket is különleges figyelem övezi.

A pénz-és ártörténészek mintegy mellékesen, a források természetével összefüggésben érintenek információs aspektusokat. Pedig az ár nominális-és vásárlóértékén és sokoldalú forrás-természetén kívül az *árak és az árazási gyakorlat nyilvánossága, mint információs tevékenység* is figyelemre méltó és számottevő. Ha a termelés, a kereskedelem és az árucseré gépezet, akkor ennek mozgásban tartása, olajozása az információs háttérrendszereken keresztül valósul meg. Az ár bemondása szemtől szembe helyzetben, árrendeletek kihirdetése, az ár feltüntetése számjegyekkel, íráshordozón,

árak megadása megállító táblákon, cserehelyeken, piacokon, üzletekben. Árak közlése vagy említése magán-és hivatalos levelezésben, naplókban, feljegyzésekben, hivatalos dokumentumokban, különböző funkciókkal, különböző percepció-és reflexió-típusok formájában. Árak és árlisták sokszorosítása, árinformációk beépülése bürokratikus eljárásrendekbe. Árak adatbázisba szervezése. Árak közzététele időszaki-alkalmi nyomtatványokon, sajtóban, elektronikus tájékoztató felületeken. És persze: az árvariációk egyidejű jelenléte, árak hamisítása, torzítása, megtévesztő árak, a spekuláció (Chancellor, 2000) vagy az árinformáció-vesztés jelenségei is.

De ha az ár révén való értékesülés az árciklus vége, akkor az árciklus eleje (az árak kialakítása, az áralku, az árváltoz(tat)ás, egyáltalán: az ár(azási) döntések is ugyanígy sokszorosán és rétegzetten ágyazódnak be egy bonyolult információs ökoszisztémába: az árak kialakításának útját a gyártási folyamatra, annak költségeire vonatkozó „belső” ismeretek, a keresletről szisztematikusan beszerzett „külső” tudás, s mindenféle más, befolyásoló erővel bíró hír, értesülés, megfontolás, szempont (időjárásról, várható terméseredményekről, háborúkról, politikai eseményekről) egyaránt formálja, módosítja. Olyannyira, hogy az információszerzés költségei, ha azok már érzékelhetőek, beépülnek a termékek árába, s így a termékeknek ez a speciális osztálya, az információ-áru is életre kel (illetve bővíti az információáruk termékkörét). Az érintkezés bonyolódásával és a közvetítői szerepek megjelenésével az árinformációval való foglalatосkodás elszakad az elsődlegesen érintett szereplőktől is, és az árinformációk szolgáltatása (megszerzése és továbbítása, annak járulékos költségeivel együtt) üzletággá lesz (ezúttal már a gazdaság információs-és tudásszektorának és az információs munkakörök számának növelésével). Amikor az ár-tartalmú hirdetések tarifáinak rendszeres közzétételi gyakorlata kialakul, akkor pedig már egyenesen *az ár-információ árára vonatkozó információról* kell beszélnünk – jelezvén, hogy ez az információs tér sokszorosán tagolt.

S legyünk érzékenyek a társadalmi tagoltságra is. Korántsem mindegy, hogy az információáramlás melyik szegmenséről beszélünk: a termelőtől a fogyasztóig futó szakasról? A szövetséges/rivális termelők és a kereskedők közti információs játszmákról? Vagy az ezeket is jócskán meghatározó hatalmi dimenzióról, a szabályozás és ellenőrzés feladatait végző irányító centrumok és decentrumok, s azok intézményi megtestesítőinek, hivatalainak világáról?¹ Brown és Duguid (2000) formuláját átértelmezve: tudnunk kell, hogy *az ár-információ társas életének* melyik dimenziójában és életszakaszában járunk.

De ahogy a gazdaságtörténelemben mai napig árnyékos, periférikus terület az árinformációk világa, ugyanúgy az magának az információtörténelemnek és képviselőinek a számára is.

Az elmúlt évtizedben mind népszerűbb információ-történeti kutatásoknak az információ-jelenség számos izgalmas történelmi vonatkozását sikerült kibontani, de nem túlzás azt mondani, hogy – érthető módon, hiszen saját önazonosságáért és diszciplináris elfogadottságáért harcol (Z. Karvalics, 2012) – képviselői szükségszerűen nyúltak az alacsonyan lógó gyümölcsökhöz. Olyanokhoz, mint szóbeliség és írásbeliség, textuális és vizuális kultúra, információtechnológia, hírtovábbítás, információs szakintézmények: s ezt is elsősorban a könyv, a betű, a szellem, a kultúra és a tudományok világára fejnehéz módon. A betűírás elsődlegességet élvez a számíráshoz képest. Az intézményes az alkalmival szemben. Az arisztokratikus a népi-mindennapihoz képest. Így aztán ritkán bukkanunk olyan történeti megközelítésre, amely ne mellékesen foglalkozna az információ gazdaságtanával és értékével: az információ-és tudástermékekkel és szolgáltatásokkal, az

---

¹ A kínai történelemben és történetírásban például ez az aspektus domborodik ki legfőképp. Lásd például a pre-modern Csing-kori (18.sz.) rizspiaci hivatalos árjelentésekről szóló monográfiát (Han-Sheng és Kraus, 1975). A szerzőknek valójában kétfajta feljegyzéstípusról kellett számot adni: az előformált bürokratikus csatornákon a tartományoktól a központba indított „reguláris” ártájékoztatások mellett létezett egy titkos csatorna is, egyenesen az uralkodó számára, s e két „evidencia-típust” egymással szemben is használták.

információhordozókkal mint artefaktumokkal, valamint a munkamegosztásból kiemelt információs specialistákkal, mint információs költség-forrásokkal. Mindegyiknek ára van, és az ár sok mindent fejezhet ki az információs szektornak a munkamegosztásban elfoglalt aktuális helyével és funkciójával kapcsolatban.

Ez alól egyetlen részterület, a könyveléstörténet a kivétel, amelynek az elmúlt negyedszázban önálló szakfolyóiratai,² historiográfiája (Mattessich, 2008) és átfogó, monografikus összegzései termettek. Ezt a szűk célkitűzések mentén elinduló irányzatot frissítette meg erőteljesen – Richard Mattessich szavaival – az ezredforduló után az információs nézőpont (amelyhez az információgazdaság előretörése is jócskán hozzájárult). A diskurzus két irányba mélyült el: a történeti kutatások immár a könyvelésen keresztül reprezentálhatóvá és irányíthatóvá váló társadalmi-gazdasági folyamatokra gyakorolt információs hatás természetrajzát kezdték el boncolgatni (Soll, 2014), beleértve a tapasztalatok és ismeretek akkumulációjában játszott szerepet is, másrészt többek között épp e felismerések nyomán alakot öltött egy tartalmas, mély ismeretelméleti megközelítés is, amely a fizikai valóság és az információs valóság közti duális viszonyt fürkészi. Az absztrakt/információs világ elemei tárgyasulásokon/manifesztációikon keresztül részei a fizikai valóságnak – ami viszont nem redukálható elemeinek összességére, mert a biológiai és társadalmi lét épp az alacsonyabb szerveződési szintekhez képest elért többlet révén konstituálódik. Ez a pluralisztikus viszony új ontológiai nézőpontot is teremt: nem az a fő kérdés immár, hogy „*mi a valóság*”, hanem az, hogy a vizsgált dolgok és jelenségek

---

² A nemzetközi kutatóközösség három nagy orgánumból tájékozódik: az *Accounting, Business & Financial History* 1990-től (2011-től *Accounting History Review* címen), az *Accounting History* 1996-től, az *Accounting Historians Journal* 2006-től jelenik meg. De emellett olasz, spanyol, francia és legújabban török nyelven is kiadnak könyveléstörténeti szakfolyóiratokat.

„mely valóság szinten, sőt milyen idő-és modalitásviszony révén valóságosak” (Mattessich, 2016)?

Arra természetesen még sokat kell várni, hogy a feltáró jellegű történeti kutatásokban ilyen komplex szempontok érvényesüljenek, de ha fellapozzuk az érdemei alapján még mindig nem kellőképp méltatott Vargyas Péter (1950–2009) nagy ókori mezopotámiai pénztörténeti monográfiájának árinformációs fejezetét (Vargyas, 2010:191–197), azt látjuk, hogy a magyar szakirodalom már igenis termett ilyet, még korábban, mint ahogy erre a teoretikus igény jelentkezett volna. Az ugyanazon termékek áraiban tapasztalt szélsőséges különbségek elemzésekor ugyanis Vargyas egészen messzire jut. Elválasztja egymástól és önállóként azonosítja az *aktuális ár* (az a nominális érték, amelyet a kereskedelemben az adott termékért adott napon realizáltak), a *propagandisztikus ár* (a valamilyen ideológiai fogantatású képzet erősítése érdekében eltorzított kommunikációban megnevezett ár) és az *igazságos ár* kategóriáit. Ez utóbbi nem más, mint egy sajátos társadalmi egyensúlymechanizmus kifejezője, amelyet a törvénykönyvek ismételten megmegegerősítenek: „az az ár, amelynek mibenlétével mindenki tisztában volt, s amelyet a társadalmi igazságosság nevében el is várt” (Vargyas, 2010:196). Ennél drágábbak és olcsóbbak is lehettek a termékek, de időről időre szisztematikusan hozzáigazították őket az igazságos árhoz, megnehezítve későbbi korok történészeinek dolgát, akiknek így egyszerre sokfajta valóság közül kell választaniuk.

Vargyas könyvéből az is kiderül, hogy Asszíriában és Babilóniában 3–4 ezer évvel ezelőtt érett árinformációs rendszereket használtak: ártarifalistákat, árjegyzékeket, árfolyamjegyzékeket, többféle hordozón (királyfeliratok vagy a szakosított Piaci Árak Krónikája). Az árinformáció-történeti vizsgálódások így részben rögtön teljes fegyverzettel indulnak, részben óriási időtávok között navigálnak. Horizontjuk az ókori Kelet

legrégebbi civilizációs centrumaitól (Mattessich, 2000, Giroux, 2017)³ terjed a középkor és újkor határán némiképp érdemén felül túlinterepelt⁴ kettős könyvelésen át napjaink óriásira duzzadt és szinte időveszteség nélkül áramló online árinformációs (piac)tereiig.

Ez azonban egyáltalán nem baj, sőt különböző korszakok kutatóinak közös inspirációkat is jelenthet. Ha például a Nagy Adat mai kultúrájából időben visszafelé tekintünk, sok-sok izgalmas új kérdést tehetünk fel. Illusztrációként, a lista közös folytatásának reményében, s emiatt befejezésül is, íme néhány:

- Az ár ismerete, az árváltozás-követés, az ár-nyilvántartás, az ár-adatok feldolgozása és minden más, árinformációval végzett művelet vizsgálatokor lelünk-e olyan mintázatokat, amelyek ezen gyakorlatok kialakulásával, más gyakorlatokkal való kapcsolódásával kapcsolatban szabályosságokat mutatnak? Másképpen: az információs viselkedésnek és az azzal összefüggő cselekvéseknek van-e intenzitás-tipológiája vagy fejlődéstörténeti sorrendje?
- Vajon rekonstruálhatóak-e korabeli példák arra, hogy a vásárlási döntésen kívül másra is használnak/hasznosítanak ár-információt (és ha igen, mire)? Hogyan alakul és bonyolódik az árinformáció feldolgozására szakosított specialisták története, messze a

---

³ Az természetesen izgalmas kérdés, hogy a pénzgazdálkodást megelőző, de már árucserével és kereskedelemmel jellemezhető korai formák és az azokhoz kapcsolódó nyilvántartási technikák vajon milyen mértékben elő-és őstörténetei az árinformációnak?

⁴ Luca Pacioli (1445-1514), mint elfeledett reneszánsz hőst, a kettős könyvelés feltalálóját és a könyvelés első teoretikusát-szakíróját méltatja a vele foglalkozó, lassan könyvtárnyi irodalom, miközben kétségkívüli érdemei ellenére valójában egy régi velencei hagyomány ér nála a zenitjére (Gleeson-White, 2013). Érthető ugyanakkor, hogy a kettős könyvelés történészei nagy jelentőséget tulajdonítanak tárgyuknak, de ezt tenni meg a globális gazdaság és a kapitalizmus szülőjének, az vállalhatatlan túlzás – elég, ha a valóság pluralitásával kapcsolatos korábbi fejtegetésre utalunk.

szakirodalom által a 19.sz.-i Skóciába telepített hivatásrend megszületése előtt is (Brown, 2005)?

- Mikortól dokumentálhatóak az egyes árinformációs tevékenységtípusok? Vannak többször is kialakított információs innovációk, átvételek? Mikortól beszélhetünk ár-adatbázisokról, és létezik-e már adatbányászat (ár-adatok másod illetve sokadelemzése) a digitális korszak előtt?
- Óriási mennyiségű ismeret áll rendelkezésre az egyes kultúrkörök árinformáció-történetével és könyveléstechnikájával kapcsolatban. Mivel a távolsági kereskedelem összekapcsolta őket, vajon az információs kölcsönhatások is tükröződnek a forrásokban?

Irodalom:

Brown, John Seely – Duguid, Paul (2000): *The Social Life of Information*
Harvard Business School Press

Brown, Richard (ed.) (2005): *A History of Accounting and Accountants* Cosimo
Classics

Chancellor, Edward (2000): *Devil Take the Hindmost: The History of Financial
Speculation* Plume

Giroux, Gary (2017): *Accounting History and the Rise of Civilization Vol.1-2*
Business Expert Press

Gleeson-White, Jane (2013): *Double Entry. How the Merchants of Venice Created
Modern Finance* W. W. Norton & Company

Han-sheng, Chuan – Kraus, Richard A. (1975): *Mid-Ching Rice Markets and
Trade: An Essay in Price History* Harvard University Asia Center, Harvard
University

Mattessich, Richard (2008): *Two Hundred Years of Accounting Research. An
international survey of personalities, ideas and publications (from the beginning
of the nineteenth century to the beginning of the twentyfirst century)* Routledge

Mattessich, Richard (2000): *The Beginnings of Accounting and Accounting
Thought: Accounting Practice in the Middle East (8000 B.C to 2000 B.C.) and
Accounting Thought in India (300 B.C. and the Middle Ages)*

Mattessich, Richard (2016): *Reality and Accounting: Ontological Explorations in
the Economic and Social Sciences* Routledge

Soll, Jacob (2014): *The Reckoning. Financial Accountability and the Rise and Fall
of Nations* Basic Books

Vargyas, Péter (2010): *A pénz története Babilóniában a pénzverés előtt és után*
L'Harmattan

Z. Karvalics, László (2012): *Információtörténelem. Az önazonosság kereséséről
az átfogó kutatási programokig* *Aetas* 4: 5-12.

Előadások

Árinformációk középkori oklevelekben és levelekben

A különféle, vagyont megtestesítő jelenségek értékét, az ingatlanok, ingóságok, szolgáltatások árát, a bármilyen tevékenység során felmerülő költségeket már a középkorban is precízen számon tartották.

A Mohács előtti magyar forrásanyag alapvetően birtokjogi jellegéből következően megállapítható, hogy ez hatványozottan igaz a különféle ingatlanokra nézve. A birtokok vételára, zálogértéke, a nőrokonoknak a birtok alapján kifizetendő leánynegyed vagy hitbér pontosan meghatározott összege fontos szerepet játszik az oklevelekben rögzített információk között. A birtokhoz, vagy különféle haszonvételekhez tartozó jövedelemforrásokat (például a tizedbérletek esetében a tizedjogból várható bevétel alapján kalkulált bérleti díjat) ugyanilyen precízen számon tartották.

A kereskedelmi árucikkek, vagy nem kereskedelmi forgalom kapcsán az írott forrásokban feltűnő különféle értéktárgyak árát a kor embere szintén kiemelt fontosságú információként kezelte. Ezek olykor kereskedelmi ügyek kapcsán is előkerülhetnek a forrásokban, de mégis, leggyakrabban akkor esik róluk szó, amikor valamilyen hatalmaskodás folytán a jogos tulajdonosokat megfosztják ezektől a javaktól. Ezernyi olyan oklevelet találni a középkori magyar forrásanyagban, amely ilyen erőszakos cselekmények során keletkező károkról számol be és pontosan rögzíti ezek értékét, szerencsés esetben az ingóságokat részletesen – árukkal együtt – is említve. Természetesen, ha nem történt semmilyen hatalmaskodás, akkor általában írásbeli forrás sem árulkodott ezekről, így az árakról tudósító hasonló oklevelek egyoldalú megközelítési módról tanúskodnak, mely során az elszenvedett károkat a sértettek bizonyosan rendszeresen túlárasták.

Ugyanilyen fontosak azok a források, amelyek különféle szolgáltatásokról, szolgálatokról (gondolunk itt a katonai szolgálatért dukáló zsoldtól kezdve a különböző mesterségekhez kötődő fizetségeken át az egyedi

megbízásokban részt vevőknek járó díjig) és azok költségeiről tudósítanak minket, igaz, ilyen adatokat már jóval nehezebben lehet találni az oklevelekben, és azok is, amelyeket ismerünk, leginkább gazdasági jellegű forrásokban, főként regisztrumokban szerepelnek.

Előadásomban arra teszek kísérletet, hogy egyfajta áttekintést adjak arról, hogy a középkori Magyar Királyságban az árinformációk közlése vagy rögzítése milyen formában történt és hogyan szolgálta ez a mindennapi élet során felmerülő általános szükségleteket. Ehhez mind jogi jellegű okleveleket, mind gazdasági iratokat, mind pedig leveleket fel fogok majd használni. Főleg az utóbbiak érdekesek a figyelemre, hiszen a missilisekben megjelenő árinformációk nem egyszerű adatrögzítés céljából keletkeztek, hanem általában információközlés volt a feladatuk, azaz konkrét és aktuális kereskedelmi, politikai, gazdasági célokat szolgáltak.

A rendelkezésre álló források egyoldalúsága miatt alapvetően az árak rögzítésének módját, szempontjait, s az ezek mögött megbújó érdekeket képesek megvilágítani. Ugyanakkor más, – még ennél is érdekesebb – kérdésekre, mint például az árazás, ár kalkuláció, árinformáció-áramlás, s mindezek háttere – már kevésbé tudnak választ adni. Ez nem véletlen, hiszen a korszakból általában csak azok a források maradtak fenn, illetve azokat az okleveleket őrizték meg, amelyek valamilyen jogi ügylet során keletkeztek, azaz a felhasználható okleveles anyag viszonylag egysíkúnak tekinthető a tartalmát tekintve.

Ennek ellenére néhány olyan adatot is sikerült találnom, amelyek megmutatják, hogy az árakat hogyan kalkulálták, hogyan használták fel például reklámcélokra, vagy hogyan éltek vissza az ár meghatározása során egy, az értékesítést befolyásoló bizalmas információval. Utóbbi forráscsoport reményeim szerint képes lesz majd színesíteni, „életszagúbbá” tenni az előadás során elhangzottakat.

Péter Krisztina

**Árakra vonatkozó információk egy 16. századi német kereskedő kéziratos
naplójában**

Régóta ismert tény, hogy a kora újkor évszázadai az információs robbanás korszakát jelentik: az írni-olvasni tudás arányának emelkedésével, a modern kommunikációs formák és technikák (könyvnyomtatás, postaszolgálat, újságok stb.) megjelenésével megnövekedett és rendszeresebbé vált a híráramlás. A különféle (politikai, katonai, diplomáciai, szenzációs, stb.) hírek között különösen értékesnek és hasznosnak számítottak a gazdasági jellegű, elsősorban az árakra vonatkozó információk.

Előadásomban egy 16. századi kölni polgár, Hermann Weinsberg (1518-1597) naplóját szeretném elemezni abból a szempontból, hogy milyen, korabeli árakra vonatkozó információkat tartalmaz. Köln a 16. században az egyik legfontosabb európai kereskedő- és hírközpont is volt egyben, maga Weinsberg pedig kereskedőcsaládból származott. Kérdéseim nemcsak arra vonatkoznak, hogy mennyi és milyen jellegű információt tartalmaz naplója, és ezek milyen formában jelennek meg, hanem arra is, hogy ezek milyen földrajzi körből és milyen forrásból származnak, valamint hogy milyen, árakra vonatkozó szubjektív megjegyzések találhatók benne.

Árinformáció a késő középkor memoáriródmában

A középkori történetírás egy sajátos, rendszertanilag nehezen behatárolható műfaját jelentik a memoárok, önéletírások. A besorolás nehézségét leginkább az okozza, hogy az emlékiratok a legritkább esetekben jelennek meg tiszta formában, hanem általában más irodalmi-történetírói műfajokkal (leginkább évkönyvekkel, városi vagy regionális krónikákkal, útleírásokkal) vegyítve, elemzésük így a memoáriródmalom szubjektivitása mellett magában rejti azt az előnyt is, hogy a „nagy események” könnyen kerülhetnek megvilágításba „alulról” is.

A jelen előadás éppen ezt a módszertani sajátosságot figyelembe véve igyekszik bemutatni az árváltozások dinamikáját, az árképzés/árvépződés és „árvolitika” késő középkori jellegzetességeit a késő középkor elsősorban német nyelvterületen keletkezett visszaemlékezéseinek tükrében, valamint kísérletet tesz a történetírás, mint narratív műfaj lehetséges árinformációs forrásként való felhasználásának metodológiai ismertetésére. A vizsgálandó források sokrétűségük mellett azzal a közös jellemzővel bírnak, hogy a szerzőjük saját, megélt élményeit és szubjektív szempontjait a „történetvezetés” fő szálaként alkalmazzák, így mód van arra, hogy a mindennapi életet alapjaiban befolyásoló árváltozásokat nyomon követhessük.

Önéletrajzi vonásaik mellett a vizsgált munkák lehetnek városi krónikák (Bartholomaeus van der Lake, *De historia van der Soistschen vede*; Marcus Spittendorf, *Denkwürdigkeiten*; Johannes Heise, *Ein verzeichniss ettlicher alten beschehenen dinge*; *Ein verzeichniss ettlicher alten beschehenen dinge*), regionális krónikák (Engelbert Wusterwitz, *Märkische Chronik*), naplók (III. Frigyes császár, Johannes Knebel, Ursula Pfäffinger, Job Rorbach, Johann Tichtel, Johannes Heise, Hans Porner és Reinhart Noltz naplóí), útleírások (Hieronymus Münzer, *Itinerarium*; Paolo Santonino, *Itinerarium*; Hans Porner, *Meerfahrt*), vagy éppen konkrét eseményekre, illetve időszakokra történő

visszaemlékezések (Johannes Burkhart, *Liber notarum ab anno 1483 usque ad annum 1506*; Thomas Ebendorfer, *Diarium sive Tractatus cum Boemis*). A fenti források felhasználásával leginkább arra keressük a választ, hogy a kereskedelmi forgalomban megjelenő termékek és szolgáltatások árai mennyire vannak kitéve a változásoknak, és ha változnak, akkor mely tényezők alakítják leginkább az árakat.

Megnézzük, hogy az egyes régiókban keletkezett munkák milyen fizetőeszközöket ismertetnek, illetve hogy megállapítható-e valamilyen különbség az egyes területek árpolitikája között. Megvizsgáljuk továbbá azt, hogy tetten érhető-e a forrásokban valamiféle külső, elsősorban hatalmi eredetű beavatkozás az árszabásba, különös tekintettel a készletezések, a feketegazdaság és a „piaci összefonódások” megakadályozására, valamint a „fogyasztóvédelemre”.

Vida Bence

**A gazdasági információ értéke, jelentősége Bethlen Miklós kancellár
(1642-1716) kapcsolati hálójában**

Előadásom kiindulási pontja egy Bethlen Miklós életművének feltárására irányuló kutatás, amelynek középpontjában Bethlen kapcsolatépítő, hálózatépítő tevékenysége áll. Forrásként Bethlen levelezésére, emlékirataira és röpirataira, beadványaira támaszkodom, kiterjesztve a vizsgálódás fókuszát többek között Wesselényi István, Apor István, Jean Louis Rabutin de Bussy császári generális emlékirataira. A bécsi levéltárban kutatva Ferdinand Bonaventura Harrach (1636-1706) és Jean Louis Rabutin de Bussy császári generális (1642-1717) 1698 és 1704 közti levelezésében, a gazdag melléklet-anyagban több Bethlen Miklós által írt levél, beadvány szerepel, például olyan guberniumi iratok is, amik az ő közreműködésével keletkeztek. Mindezen források felhasználásával igyekszem megtalálni Bethlen információs hálójának súlypontjait, szervező elvét.

A kutatás elején felállított hipotézisem, nevezetesen, hogy Bethlen kapcsolati hálójának középpontjában a nemzetközi politika általa európai kereskedők, peregrinus diákok, protestáns értelmiségiek közvetítésével összegyűjtött híreinek továbbadása, megosztása és visszatartása volt, jelentős mértékben módosult. Egy 200 levélből álló, 1685. január 15. és 1698. július 2. közötti időintervallumból vett minta tartalmi kódolása kimutatta, a gazdasági információk megosztásának legalább akkora jelentősége van a kapcsolatrendszer működtetésében. A levelezésben előforduló látens és manifeszt tartalmak regisztrálása és kódolása során egy nyolcelemű tipológiát állítottam fel, amely a levelezés minőségére vonatkozó meta-információktól kezdve a bel- és külpolitikai tárgyú híreken át az erdélyi reformáció és a gazdasági tárgyú üzenetek megjelöléséig terjed. Külön kitértem a nyilvános és Dprivát elkülönítésének problémájára, amelyre vonatkozóan megállapítható,

gyakran mosódik össze a köz- és a magánszféra, közügy és magánügy a politika, rokonság, személyes birtokügyek kérdéskörében. Itt nem feltétlenül Bethlen önérdeteket szem előtt tartó magatartására lehet következtetni, legalább olyan fontos a korszakban lejátszódó, ezen területek lassú szétválásával járó folyamat.

A nyilvános és privát szféra közötti átmenet kulcsaként, egyben a bethleni levelezésben regisztrálható kapcsolatok minőségének jellemzőjeként éppen a gazdasági tárgyú információk, áringadozások, kereskedelmi értesülések, az áruk mozgására vonatkozó beszámolók szolgálnak. Nemcsak Bethlen „üzlettársaira” derül fény a gazdasági információk elemzése által, az azonosított üzleti kapcsolatok a hálózat sűrűsödését is kirajzolják. Az információ ára tehát Bethlen életművének vizsgálatakor szűkebb és tágabb értelmezésben egyaránt vizsgálható: mind a levelezésben fellelhető gazdasági információk osztályozása és elemzése, mind az ezen információk megosztása által megfogható üzleti-gazdasági kapcsolatok súlypontjai fókuszba helyezhetők. Előadásomban tehát a már kialakított árak híráramlásba kerülésének tematikájához kívánok kapcsolódni, segítségül hívva ehhez egy kora újkori erdélyi főnemes kapcsolati hálójának gazdasági-kereskedelmi vonatkozású információcseréit.

Somorjai Szabolcs

A kölcsönök elérhetőségéről és áráról a 19. század első felében

A kölcsönöknek ára van, de nem mindegy, hogy mekkora. Elvileg a kamat pontosan megmutatná, hogy mibe is kerül az adott kölcsön, de ha törvény rendelkezik róla, hogy maximum mekkora lehet, már nem olyan egyértelmű a válasz.

A kölcsön után járó kamat mennyiségével való hadakozás majdhogynem állandó, a magyar királyságban a 17–19. század során is számos törvényt hoztak vele kapcsolatban. Ezek hol teljesen tiltották (a nummus nummum non parit gondolat jegyében), hol megengedőbbek voltak vele kapcsolatban, de a morális ökonómia mindig győzedelmeskedett és különböző kamatmaximumokat határoztak meg az uzsora megszüntetésére hivatkozva.

Csak hogy egy törvényben meghatározott kamatplafon más hatással is bír: csökkenti a magas kockázatú hitelfelvevők kölcsönhöz jutásának lehetőségeit. Hiszen, ha a kamat valóban a kölcsön árát jelenti, akkor a magas kockázatú kölcsönök rizikóját a hitelező beépíti a kamatba. Ha viszont ebben törvény akadályozza, akkor ez a lehetősége korlátozódik, így válaszul a bizonytalan megtérülésű üzleteket nem fogja megkötni, vagyis nem ad kölcsön azoknak, akiről úgy véli, nem hogy törleszteni nem lesznek képesek, de a kamatokat sem fogják fizetni. Ha pedig a kölcsönt igénylők nem kapnak hitelt, mert a hitelnyújtó túl kockázatosnak ítéli a kontraktust az előírt kamattal, akkor nehéz megmondani, hogyan is szolgálja az alacsony jövedelműeket a kamatmaximalizálás törvénybe iktatása. Vagyis a kamatplafon megnehezítheti a kölcsönök elérhetőségét, növelheti a tranzakciós költségeket, fokozhatja az információs aszimmetriát és összességében jelentősen megdrágíthatja a hitelezést is.

Fentiek alapot adhatnak annak, hogy az uzsorát egy másik szemszögből szemléljük. A korszak hitelezésében, amit a kölcsönzés átmeneti-átalakuló jellege határoz meg, az uzsorára lehet máshogy is tekinteni. Például egy olyan

indikátorként, amelyik éppen annak az átalakulásnak a mutatója. Mindez a 19. század első felében nehezen lehetett megérthető és elfogadható, hiszen a magas kamat és magas kockázat, illetve esetlegesen a kevés készpénz összefüggése összemosódott a reménytelen helyzetűek kihasználásával.

Az előadás során a kamatplafon hatását igyekszem körbe járni a kölcsönök elérhetőségére és árára vonatkozóan a 19. század első felében, újságcikkek, illetve több per anyaga alapján.

Kontrollforradalom és árinformáció

Utunk a 19. század első felének Amerikájába vezet.

„A faktor remekül teljesített, mint programozható kontroller, erősen motiváltan a tényről, hogy minél magasabb árat ér el ültetvényes megbízója gyapotjáért, annál nagyobb lesz a jutaléka és kereskedelmi megbecsülése” (Beniger, 1986:136)

James Beniger korszakos monográfiájában az irányítást (control) előre meghatározott cél érdekében végzett céltudatos tevékenységként határozza meg. Erősen kibernetikai megszerkesztettségű szótárában és világában a faktor (közvetítő, ügynök) egy közvetlen utasítási-irányítási hurok alanya, ahol az irányítási szándéknak vagy kényszerrel (koercióval) vagy bizalomerősítéssel lehet maximálisan érvényt szerezni (például azzal, hogy a legfontosabb pozíciókba családtagok kerülnek). A kereskedelmi viselkedés (commercial behavior) így nála egyúttal az árképzés forrása is: *“az adásvételi-döntéseket a piaci információk gyűjtésével és ezek ár-előrejelzési célú feldolgozásával a profitmaximalizálás vezérli”* (Beniger, 1986:134). Ebből fakadóan a kialakított és nyilvánossá tett ár nem tükrözne és testesítene meg mást, mint az eladó által legmagasabbként elérhetőnek minősített pénzértéket. A megállapított ár lezárja a folyamatot, és az árat az eladó állapítja meg. Az irányítási modell működni látszik, ráadásul zárt rendszerben.

Tegyük fel, hogy a folyamatot valóban a reálisan megjelölhető legmagasabb ár vezérli. Ebből azonban korántsem következik, hogy az árban kizárólag a profitmaximalás eladói érdeke testesül meg. Hiszen az ár kialakításában szerepet játszanak a begyűjtött információk, amelyek felhasználásának célja a közelítés a felső árkorláthoz vagy az optimális árértékhez. A leginkább idő-érzékeny információt más árak megismerése jelenti (amelynek sok esetben, különösen a távolsági kereskedelemben komoly költsége is van), ám e 'más árak' mögött szintén árképzési tényezők hatnak. Egy kibernetikus világban így versengő felek árai hatnának árakra, végtelenített körtáncal.

A valóságos világban azonban a szerzett árinformációk már kompozit minőségek: abba nagyon sok minden fagy bele, azt nagyon sok minden más is formálta, mint kialakítójának saját profitmaximalizálási érdeke. Úgy véljük, a tranzakciós (adás-vételi) szcénán túl egyre táguló körben számos más hatás is érvényesül: a tranzakciókon, a pénzügyeken, s végül akár magán a kereskedelmen is túli tényezők. Ebben az átfogóbb hatástérben az eladó árformálási szándéka már csak egy átfogó, metakibernetikus kontrollgépezet eleme: ez pedig emberek és közösségeik társadalmi makrostruktúrává összekapcsolt világának anyagcsere-folyamatait a környezet változásaihoz igazodva szabályozza. Ebben a kockázatkerüléstől a jövőtervezésen át rejtett egyensúly-teremtő mechanizmusokig számos elem található, amely a versengőnek tűnő felek közti együttműködés irányába hat, miközben valamennyi versengő fél számára a társadalmi lét más szféráiból is közvetít korlátokat és mérlegelési szempontokat. Ez egy kooperatív, egyszerre versengő és együttműködő szcéna. Az előadásban 19.sz.-i példák sorával igyekszem igazolni e tágabb „erőtér” (amelyet akár a „Láthatatlan Kéz” egyik alakváltozatának is tekinthetünk) létét és természetrajzát.

S mi sem illusztrálja jobban mindezt, mint a faktor-rendszert a 19. század második felében felváltó aukciós rendszer, amely a fix árak és az árkatalógusok racionalizált világát hozza el Észak-Amerikában: a face-to-face tranzakciómenedzsment mind erősebb kockázati tényezővé lett bizalomhiányát az irányításnak az elosztásra való áthelyezésével (distributional control), az információigényt publikus árinformációk standardizált közzétételével oldja meg. Ebben a rendszerben már sokkal jobban láthatóvá válik, hogy az eladói profitzempont már csak egy, korábbi autonómiájából vesztő komponens egy összetett ökoszisztémában, ahol ár-képzési pouvoir-jának csökkenését számos jótékony hatás ellensúlyozza.

Nem tudom megítélni, hogy a Beniger-kritikából kiinduló következtetések mennyire banálisak. Helyesnek gondolom őket, de jó volna beilleszteni őket ugyanerre a célra már kialakított elméleti keretrendszerekbe.

Gyarmati Enikő

**Ármeghatározó stratégia egy birtokeladás tükrében:
Soressex, a Billard-Hope-Szilassy család svájci birtokának eladási kísérlete
1888-ban**

Előadásomat egy birtokeladási kísérlet történeti forrásaira alapozom. A svájci Vaud kanton területén fekvő, és a Billard-Hope-Szilassy család tulajdonában lévő Soressex eladására ugyanis másfél év próbálkozásait követően végül nem került sor 1889-ban. Az eladó, idősebb Szilassy Gyula (1841–1889), ifj. Szilassy József koronaőr legidősebb fia és az eladással megbízott ingatlankereskedő, Amadé de la Harpe között folyó levelezés néhány darabja azonban egyedi történeti forrásként rendelkezésünkre áll a Lausanne-i székhelyű Vaud Állami Levéltárban. Ezek a források nem csupán az árstratégia kialakításába engednek betekintést, egyediségükre azért is érdemes felhívni a figyelmet, mert a piacra dobott hirdetések nem tartalmaztak eladási árat. Ezt elsősorban informális úton közölték. Mint említettem, nem jött létre megkötött adásvételi szerződés, így a legfontosabb forrás nem áll rendelkezésünkre. Soressex eladási kísérlete továbbá arra is kitűnő történeti példát kínál számunkra, miszerint speciális piaci információk birtokában jelentős árelőny, más szóval extraprofit érthető el. Ráadásul aktív kereskedők számára nyilvánvaló, hogy ez az előny csak akkor érvényesíthető, ha ez az áralakító információ nem köztudott. Amadé de la Harpe sem tette közzé a kincset érő, legfontosabb piaci információját. Egy ilyen esetben tehát a történész duplán nehéz helyzetbe kerül az események történeti rekonstrukciója során, hiszen kevés információ birtokában csak a saját történészi piaci ismerete és az ebből fakadó többlettudás alapján tud magyarázatot adni az eladási kísérlet során megismert és az ingatlanértéket többszörösen meghaladó árelképzelésre.

Előadásomban tehát röviden ismertetem a birtok keletkezését, bemutatom birtokosait, és magának az eladásnak a tárgyát képező birtok paramétereit. Kitérek az eladási szándék feltételezhető okaira, valamint a megíúsulás lehetséges magyarázataira. Mivel rendelkezésemre állnak az eladó és az ingatlankereskedő között létrejött megbízási szerződés feltételei, azaz az eladási tevékenység ára, érdemes ezeket is ismertetni. Majd áttérek arra a három fennmaradt forráslevélre, melyek betekintést nyújtanak az ingatlanadózási íveken szereplő birtokértékhez képest jelentősen eltérő eladási ár mögött meghúzódó árképzési stratégiába. Külkereskedő-történészként érzékeltetni kívánom, hogy történészként történeti rekonstrukciós munkákban ugyanúgy szükségünk van a „történeti piacon” megszerezhető addicionális, értsd multidiszciplináris történeti tudásra és történeti adalékokra, mint egy sikeres eladónak és ingatlankereskedőnek a múltban szüksége volt a jó eladási árat szolgáló, speciális piaci információra.

Fábián Borbála

A jótékonyág ára. Mennyibe került az újévi üdvözetek megváltása egy bácskai városban a 19. században?

A 19. század elejétől elsősorban a nőegyletek próbálták meghonosítani egy új szokást: az újévi ajándékok, pénzadományok helyett az adakozást valamilyen jótékony célra. A kinyomtatott adakozói névsorok nem az újévi adományokra várók számára készültek, hiszen ezek többsége nem tudott írni-olvasni. Az eddigi információk alapján ezeket a névsorokat csak a rajtuk szereplők kapták meg, tehát jellemzően csak az adakozók látták a neveket és az összegeket. Előfordult azonban, hogy nem sikerült teljes felmentést kapni az újévi üdvözetek és köszönetések alól, mert a listát mégis nyilvánossá tették. (Mint például Gyulán, 1860 körül, amikor a megyei kórház javára 40 krajcárért adakozók olyan jegyeket kaptak, melyeket a kapura szögezve mindenki láthatta, hogy „megváltották” az újévi üdvözetet). A 19. század végén a nőegylet gyűjtésének eredményét, az adakozók névsorát már a helyi újságban is közölték. A szokás a 20. század elején is élt, mert 1913-ban a városban újabb mozgalom indult az újévi üdvözetek megváltására.

Ezek a bácskai újévi üdvözet megváltások a levéltárakban maradtak fenn. Különlegességük, hogy a térségből fennmaradt kevés reformkori aprónyomtatványok. A reformkori *„Névsora azon nagyratisztelt Bajai Lakosoknak, kik a' miveltebb korszellem idves emelkedésével, az eddig divatozott „Új-évi köszöntések” helyett „Megváltási aláírásban” a bajai kórház pénzalapját adakozásukkal nevelni kegyeskedtek*” című nyomtatványokon 6 krajcár és 5 forint közötti összegek szerepelnek. Az 1860-as években 10 krajcár és 2 forint közötti összegek találhatóak a *„Névsora azon jóltevőknek, kik a bajai nőegylet pártfogása alatt álló kisdud-óvó intézet pénzalapjának növelésére ...”* listáján. Hasonló összegek szerepelnek a 19. század végén is.

A nyomdászati költségek elemzésére csak a 19. század második feléből van lehetőség, annak ellenére, hogy bajai nyomdák iratanyaga ebből az

időszakból nem maradt fent, de a megrendelő az I. Bajai Katolikus Nőegylet számlái között megtalálható. A nyomtatásukra hosszú ideig nagyjából változatlan összeget költöttek, és a névsorokat az egyleti szolga osztotta szét, nemcsak a nőegylet tagjai között. Az újévi üdvözetek megváltásából származó jövedelem a 19. század végén is az egyesület jelentős bevétele volt, mit ekkoriban már nem a kórházra, hanem a nőegylet óvodájára és menházaira költöttek.

A legkülönlegesebb a Szabadkai Levéltárban a Pilaszanovics család iratai között található reformkori névsorok közül. Több név mellé a század második felében megjegyzést tett Pilaszanovics Lajos, melyekből kiderül, hogy ezeket a személyeket nemcsak a jótékony szándék gyűjtötte össze, hanem jó barátságban is voltak egymással, mint a korabeli városi társadalom elitje. A Gál család fennmaradt pénzügyi irataiból rekonstruálható, hogy a 19. század második felében mennyit költöttek az „újévi üdvözetek”-re, ajándékokra.

Danyi Pál

Az információ ára – A magyar nyomtatott sajtó árazása 1780-tól napjainkig, különösen a Népszava ártörténetének tükrében

Három ezüstforintot kóstált az 1780-ban megjelent Magyar Hírmondó, a legelső magyar nyelvű nyomtatott újság féléves előfizetési díja. Szerencsére a kezdetektől jól ismerjük a sajtótermékek árát, mert kevés kivétellel a legtöbb újság főcímében vagy impresszumában szerepel a lapszám ára vagy az előfizetés díja. A napilapok és hetilapok ártörténetének elemzése módot ad arra, hogy jobban megértsük az egyes korszakok gazdasági körülményeit, de emellett abban is példátlan lehetőség, hogy becslést adjunk az információ árára nézve.

Ehhez persze meg kell értenünk és definiálnunk kell a nyomtatott sajtó információtartalmának mennyiségi és minőségi elemeit is.

A nyomtatott sajtó árát két oldalról is közelíthetjük meg. Egyrészt a hagyományos termékárazási logika mentén a piaci termék árát alapvetően az előállítás költsége határozza meg, amire ráakódik a profit. Jellemzően ezt a bekerülési értéket veszik figyelembe egy piac szereplői az árversenyben, amikor a konkurencia árazásából kiindulva állítják be saját áraikat. A másik megközelítés az értékteremtésből ered, amikor a fogyasztó (olvasó) számára a kínált tartalom értéket hordoz, és emiatt kereslet alakul ki. Az így létrejövő kereslet-kínálati libikóka hosszabb távon be kell, hogy álljon az árazási logika szerinti árra. Ezzel viszont sikerül – közvetett módon – a sajtó által közvetített információ árát is mérnünk.

Mindezeket az elvi árazási megfontolásokat bizonyítjuk a sajtótermékek valódi árainak elemzésével. Melléktermékként pedig sikerült korszakokat is meghatározni az információ értékteremtő hatására nézve.

A részletes elemzéshez alapvetően a Népszava árait használtuk referenciaként. A nyomtatott sajtó robbanásszerű elterjedése a XIX. század utolsó harmadában arra sarkallta a budapesti munkásosztály és szociáldemokrácia vezetőit, hogy maguk is új lapot indítsanak. 1873-ban indult el a Munkás Heti krónika, majd néhány évvel később a jogfolytonosnak tekinthető Népszava. Újságválasztásunk, ami alapján elemezzük az elmúlt 150 év újságárait, azért esett pont erre a lapra, mert ez az egyetlen olyan magyarországi napilap, ami hosszabb szünetek nélkül fennmaradt az indulásától kezdve. Árinformációjuk tehát megszakítás nélküli láncolatot képez, ami ideális az összemérésre más árváltozásokkal, ill. támpontot ad az inflációs becslésekhez is. Nem mellékesen, hála az Arcanum ADTplus adatbázisának, online módon lehetett vizsgálni a Népszava árinformációit.

A jelenleg is folyó kutatás még nem tud minden nyitott kérdésre választ adni, de egy jól meghatározott környezetet (kontextust) definiál a diskurzusra, például arra nézve, hogy milyen hasznos tanulságok olvashatók ki a sajtó ártörténeti elemzéséből.

Danyi Pál-- Z. Karvalics László

**Árak közlése a nyomtatott sajtóban – történelmi és politikai áttekintés,
1760-tól 1989-ig**

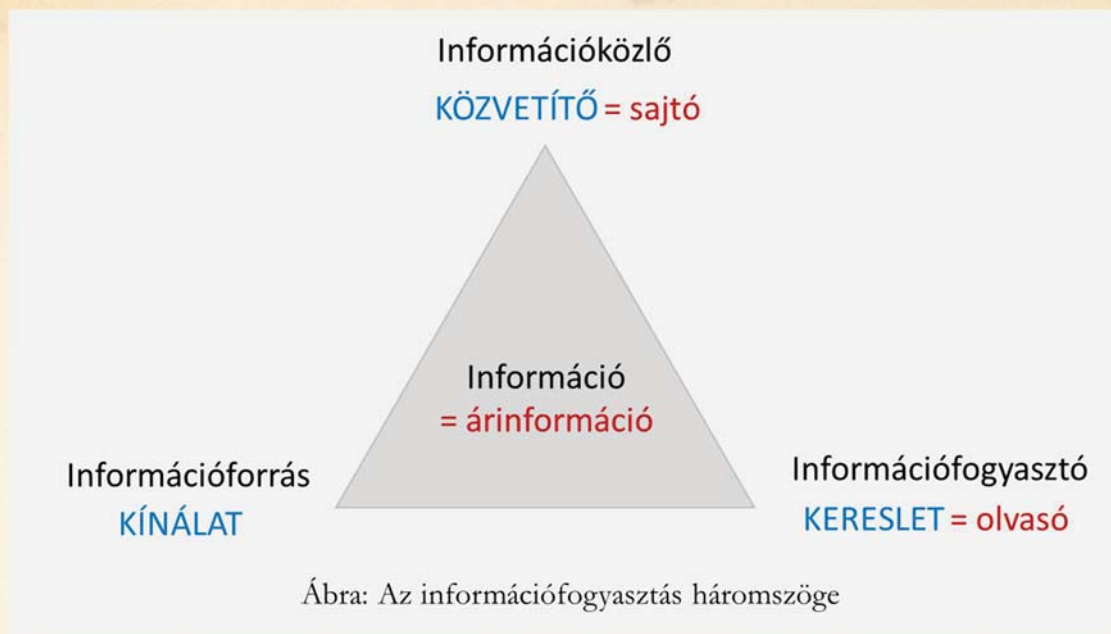
Az utóbbi évtizedekben az információközlés lehetősége csaknem határtalanná és elenyészően olcsóvá vált: szinte már csak az információ visszatartása követel erőfeszítést. Történelmi léptékben azonban ez mindig fordítva volt: az információ közlése, megosztása, másokhoz való eljuttatása követelt jelentős erőforrást és erőfeszítést.

Az árinformációk az időszaki sajtótermékekben megjelenő információtipusok egyik leggyakoribb fajtáját jelentik, a modern lapkiadás kezdetei óta.

Az előadás egy kutatás kezdeti szakaszába kalauzol. Arra vagyunk kíváncsiak, hogy ha rendszerezett formában feltárjuk a sajtótermékekben közölt árakat, és abból tipológiát készítünk (árlisták, árfolyamok, hirdetésekben szereplő árak stb.), akkor az időtengely mentén tapasztalt változások önálló szakaszokat rajzolnak-e ki, vagy egybeesnek a tárgyalt 250 év sajtótörténeti/köztörténeti szakaszaival? Miként befolyásolják az árinformáció közlését olyan hatások, mint a politika, a háborúk vagy gazdasági események?

Mindez azt is jelenti, hogy az információfogyasztás sajtóra alkalmazott háromszögének négy elemét összekötő hat kapcsolatból most mindössze egyet, a sajtó/árinformáció kapcsolatot vizsgáljuk. Hogy arra is válaszolni lehessen, mindez az információfogyasztás, a felhasználás oldalán hogyan hasznosul, más kutatási módszerek kellenek, s feltárandó az is, hogy a sajtó és a kínálati oldal egymásra találásának milyen egyéb csatornái vannak az ismerteken kívül.

A Mária Teréziától napjainkig tartó áttekintés értelmét az adhatja, hogy sikerül jó korszakolást adni, új összefüggéseket kinyerni, változási mintázatokat felismerni, s azokhoz okokat, magyarázatokat rendelni.

A sajátos kategóriát jelentő hirdetésekkel külön foglalkozunk, különös tekintettel arra, hogy a hirdetések árának közlése sokszor akár még az újság előfizetési áránál is fontosabb információként jelent meg (gyakran címoldalon).

Berényi Zsuzsanna

A páholytagság díja, mint az összejöveteleken megszerzhető információ ára. (A költségek és az információk szerkezete a szabadkőműveseknél).

A tagság áráért azt kapják a szabadkőművesek, hogy információkat és tudást halmozhatnak fel, illetve rendelkezhetnek egy szélesebb kapcsolati tőkével.

A páholyok tagjai több szinten férhetnek hozzá számukra eddig elérhetetlen adatokhoz, ismeretekhez, tudáshoz.

I. A különböző társadalmi osztályok és rétegek, valamint szakmák vegyülésével addig ismeretlen nézőpontokat és ismereteket szerezhetnek egymástól. Példa: A szegedi Árpád páholy tagságának szociológiai összetétele.

II. A tagok a szakmai tudásukat előadások „rajzolatok” formájában megosztják egymással. Példa: A szegedi Árpád páholyban elhangzott előadások tematikája.

III: Az egyes páholyok tagjai más páholyoktól és a nagypáholytól kapott levelek ismertetésével, megtárgyalásával és az azokra adott válaszokkal tudást halmoznak fel. Példa: A szegedi Árpád páholyban megtárgyalt levelek tematikája: KUTATANDÓ!

IV. A páholytagok más páholyok és a nagypáholy prominens személyiségeit megismerhetik, vagy akár ismeretlenül is fordulatnak hozzájuk, mint szabadkőműves testvérek. Példa: Móra Ferenc szegedi és fővárosi szabadkőműves kapcsolatai.

V. A páholyok tisztikara, a különböző vezetői tisztségek betöltésével gyakorlatot szerezhetnek az emberek és szervezetek vezetésében szakmai és karrier kockázat nélkül. Példa: Móra Ferenc tisztségei páholyaiban.

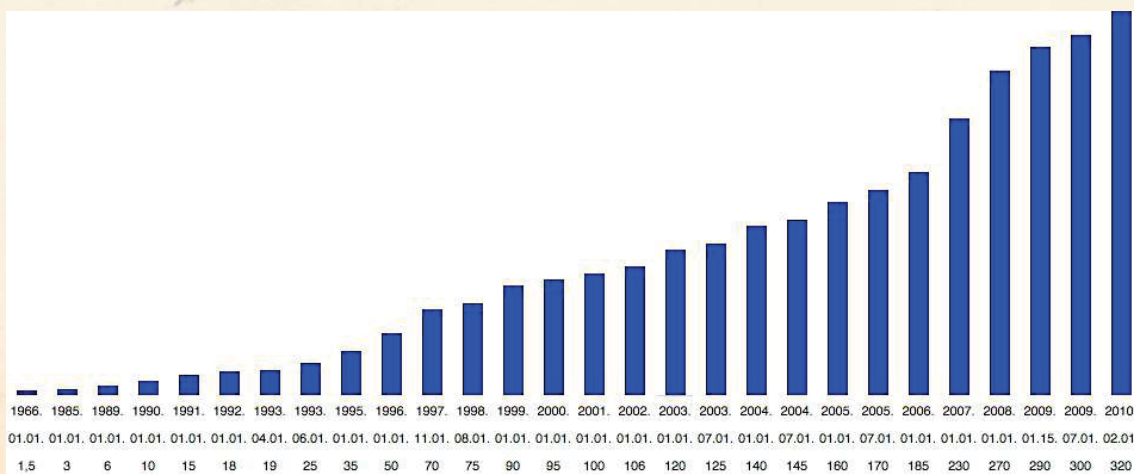
Mindezek alapján belátható, hogy míg az I-III. pontokban explicit tudáshoz juthatnak a szabadkőművesek a páholytagságuk során, addig a IV-V. pont az implicit, divatos szóval tacit tudás megszerzésének lehetőségét nyújtja.

Ez utóbbit a szabadkőművesség kifejezetten célul tűzi ki, az önfejlesztés megvalósítását jelképes hasonlaltal leírva: a durva követ csiszolják. A szabadkőműves összejöveteleken résztvevők megtanulják a kulturált társadalmi érintkezés formáit. A szabadkőművest a páholyban megválaszthatják különféle tisztségekre: a kapuórségtól kezdve a főmesterségig, vagy akár a nagymesterségig. Ezeken keresztül megtanulható a vezetés, az emberekkel való foglalkozás tudománya és gyakorlata. Példa erre Móra Ferenc, aki a szegedi páholyokban fokozatosan vezető szerepet tölthetett be. Másik példa lehet Csongor Győző, aki a szegedi páholyban az egyszerű tagságtól az évek során főmesterségig vitte.

Csak egy buszjegy ára, csak egy mozijegy ára, csak egy fagyi ára: csak ennyi?

A közgazdászok az árak időbeli alakulásából, vagy azok piacok/országok szerinti összehasonlításából nagyon szeretnek indexeket csinálni. Ez kisebb nagyobb sikerrel kecsegtet attól függően mennyire kifejező információhoz jutunk egy-egy jelenség megértése szempontjából. Az egyik ilyen átütő sikerű index a Big Mac index, mely 1986 óta szolgáltat közérthető információt arról, hogy dollárra számolva melyik országban mennyibe kerül egy Big Mac szendvics Amerikához képest. Feltételezve, hogy minden országban ugyanazt a Big Mac-et kapjuk a tálcánkra, primer „egyszerű információt” kaphatunk arról, hol olcsóbb vagy drágább az élet, és szekunder információt a valuták alul vagy felülértékeléséről.

Hasonló indexelés technikával vajon a mindenkori minimálbérből hány vonaljegyet lehet vásárolni? Mit tudunk erről az indexről? Ha erre a kérdésre akarunk választ kapni, akkor elemzésünk arra enged következtetni, hogy **a „buszjegy ára” most volt a legolcsóbb az elmúlt 10 évben.** Ez érdekes információ lehet egy gazdasági szakembernek vagy egy újságírónak. Ugyanez a jegyár időbeli sorrendje gazdaságpolitikai információkat is kódol magában. Az alábbi grafikon a BKV jegyárait szemlélteti:

BKV jegyárak 1966-2010 között

A grafikonban megtestesül a szemünk előtt kétfajta gazdaságpolitikai szemlélet: egyrészt a 90-es évekig tartó lényegében hatósági áras, fixdíjas árpolitika, és az emellett érvelő gazdaságpolitika követhető nyomon, majd a „változó piaci ár” szemlélet 1996 és 2006 között is jól látható, amikor nem volt olyan év, amikor nem emelkedtek volna az árak. Az, hogy hosszútávon mindkét szemléletnek vannak követői és az „inga hatás” itt is működik, azt a 2010 -2018 közötti lényegében stagnáló, változatlan árszint remekül vizualizálhatja.

A jegyárak évtizedes alakulása tehát információs lenyomata a gazdaságpolitikai hatásoknak. Egy másik adatvizualizációs módszerrel az is bemutatható, hogy a jegyárak két válság lenyomatát is őrzik: a rendszerváltáskor megélt inflációs válságot, és a 2007-2010 közötti pénzügyi válságot.

Azonban ezen „metainformációk” mellett érdemes az egyének, a jegyvásárlók szintjén is szétnézni, ahol egész érdekes ár-információs hatásokat figyelhetünk meg.

Egy szegedi vonaljegy ára 20 éve, 1997-ben 30 forint volt, 2007-ben 130 forintba került és most 320 forint ... vagy 360, vagy 400 forint. Attól függően, milyen körülmények között vesszük meg azt: a járműre szállva a legdrágább, mégis évről évre ebből egyre több fogy, míg a többiből kevesebb. Egy gombóc fagyi ára 1946-ban, amikor a forint lett az új fizető eszköz 50 fillérbe került, 2006-ban átlagosan száz forintért adták, 2017 nyarán meg grammra mérve, pohárban vagy tölcsérben, laktózmentesen, **bankkártyával csak egy „érintés”**. 2017 őszén pedig már javában dolgoznak a Hódmezővásárhely - Szeged közötti tram-train gyorsvasúti vonalon, ahol máris külön munkacsoport dolgozik a menetjegy „árának” kérdésével. A munkacsoport összeállított egy közel 3000 szavas, 14 oldalas tarifa javaslatot. Ennek a munkaanyagnak az elemzése alapján elmondhatjuk, hogy „tram-train jegy” a szó klasszikus értelmében már nem értelmezhető. Az attól függ, mikor és hol szállunk majd fel, és hogyan vesszük meg a jegyet.

Mindezekből első körben azt a következtetést vonhatjuk le közgazda szemmel, hogy posztmodern marketing az árinformációk közé is „betette a lábát”: szegmentumok (egy jegy ára, egy utazás ára, egy gombóc fagyi ára stb.) helyett erős fragmentáció zajlik (értékesítés módja, időpontja, utazás gyakorisága) ami elősegítette, hogy **a jegyárak az „attól függ” kategóriába csúsznak át.**

Innentől pedig munkahipotézisem szerint a jegyért ténylegesen kifizetett összeg a jegy ára és a jegyvásárlással kapcsolatos információk árának eredője.

Az elemi jegyárak, azok dinamikus változása, vagy épp stagnálása legalább három információs réteggel tesz bennünket gazdagabbá. Ebből a legérdekesebb az egyéni kereslet szintjén személyre szabottá, ezáltal differenciálttá vált ár-információ. Véleményem szerint a magasabb összegű kényelmi szolgáltatásba bele kell értenünk az információs elemet is, ami olcsóbbá tehetné a portékát, ha utánajárnánk. Aprópénzre váltva fenti munkahipotézisem az utasok nem csak azért hajlandóak 400 Ft-ot kifizetni egy vonaljegyért a villamoson, mert nem kell előtte „elbaktatni” a legközelebbi trafikba, vagy nem elég ár-érzékenyek, hanem mert így nem kell azt az információt előállítani és tárolni, hogy hol van a legközelebbi nyitva tartó jegyárus. Ez pedig végső soron úgy tűnik, megér utazásonként 40-80 forintot.